

σεδ'.

ἔργηνεύεται. Ἐὰν γάρ οὐκέτε πληνώς τοι, τὸ δὲ διδωρό φίλογόμενόν
τε καὶ λάμπον εἶπο (τοιεῦτα γάρ τινα οὐχ ἀπαξί, οὐδὲ δι;
ἔργεθη καὶ λέγεται, ἀλλὰ καὶ πολλάκις ἔργονεσται), ἀληθέστα-
τόν τι πάντως ἐν τῇ διανοίᾳ ἔγειραντες τῷ λόγῳ τοῦ·
μήνευσαν οὐ γάρ διδωρός εἰστιν, ὃ γε τῇ ἐμῇ διανοίᾳ οἵτινες καὶ οὐκέντων
τε καὶ φαῖνον εἴληφα, ἀλλ' ἔτερόν τι ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὸ
διδωρό ἔχον καὶ τὴν τοῦ πυρὸς φύσιν δεχόμενον, ὃπερ ψευδῶς
διδωρό ἀπεκάλεσα. Καὶ τὸ ἀρχατον, οἷς λέγω, κατ' ἀναλογίαν
τοῦ δρακτοῦ πέφυκα νοεῖν πάντως. Ἐθέμην δύο, ἐδίχασα τὸ Όν·
διχάσας δὲ, ἐκτέρῳ πέρικας προσῆψαν· ἀλλως γάρ οὐκ ἐγχωρεῖ.

Εἰπέ τις τῶν ἐπιφανεστάτων φιλοσόφων ὅτι τὸ μὲν
ὅρατὸν, ἢ φύσις ἀεὶ τοῖς αὐτοῖς νόμοις ὑπόκειται, ταῦ-
ταν ἀεὶ ἑαυτῷ παραχρένον καὶ οὐχὶ τὸν πάντα γρόνον
ἑαυτὸ τελειοῦν· ὃ δὲ Νοῦς τούναντίον ἀεὶ ἑαυτὸν τελειοῖ,
καθ' ὅσον αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνευρίσκει. Ἀλλ' ἵσως ἄν τις εὐ-
λόγως εἶποι ὅτι καὶ ὁ Νοῦς ἀεὶ ἀμετάβλητός ἐτιν, ὡς περ
ἢ φύσις, κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἀεὶ νόμους ἐνεργῶν, καθ'
ὅσον περ νοῦς ἐστὶ τε καὶ τῇ, ἀμφοτέρων μέντοι τῆς
τε φύσεως καὶ τοῦ νοῦ κατά γε τὴν ἀνθρωπικὴν πεῖραν
ως ἀεὶ τελειουμένων ἀντιλαμβανόμεθα· καὶ τοῦτο εὖ-
λογεν ὅτι συγχωρήσει τῷ, ὃ τε Φυσιοδίφης καὶ αὐτὸς
δι φιλόσοφος. (α) Πᾶν ἄρα τὸ "Οὐ ἀεὶ τελειούμενον ἀν-

(α) Οὐ γάρ πάνυ τὰ τῷ σοφῷ Μαξιμιλιανῷ Μυλλερίῳ (ἀγο-
ρεύσεων περὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς γλώσσας σ. 29 κ.φ.ξ.) καὶ
ἄλλοις τισιν εἰρημένα τῷ μεταξύ γε προσιέμεθα, ἀλλὰ τὸν Δαρβί-
νιον μάκλιον ἐν τούτῳ θαυμάζομεν καὶ Ἀλέξανδρον τὸν Οὐμ-
βόλδον· ἀλλ' οὐδὲ πάνθ' ὅσα περὶ σκοπούμοτος τῶν περὶ τὴν
φύσιν δι Μυλλέριος λέγει καὶ τὸν Οὐμβόλδον τρόπον τινὰ ἐπι-
μερτυρόμενος (ἐν. ἀν. σ. 16—17). ἐπεὶ οὐ κατὰ πάντα τού-

σκε'.

Θρωπικῶς νοοῦμεν ἀλλὰ τὸ ἐς ἀεὶ τελειούμενον, ὅπερ
ἡμῖν γῆθος καὶ ἀγαλλίασιν τινα καὶ δραστοσύνην ἐμ-
ποιεῖ, οὐχ ἡσσον ἀτέλειαν ἐν ἔαυτῷ τοῦ Ὁντος ἐγχρύ-
πτει· ως ἀτελοῦς ἄρα τοῦ ὄντος, οὕτω σμικρὰν πρὸς τὸ
ἄπειρον πεῖραν ἔχοντες οἱ ἀνθρωποι, ἀντιλαμβανόμεθα.
Πῶς ἀν ἄρα τολμήσαιμεν ἡμεῖς γε οἱ θυητοὶ τὸν Θεόν
ἐκ τοῦ ἀτελοῦς ἡμῖν δοκοῦντος εἶναι δημιουργήματος
νοῆσαι; οἶον γάρ τὸ δημιούργημα, τοιοῦτος καὶ ὁ Δη-
μιουργήσας (ώς αὗτοί γε οἱ φιλοσοφοῦντές φασιν) ἀτε-
λεῖς, ἀτελής. οὕχεται ἄρα καὶ οὕτω προςόν τι ὅπερ
τῷ θείῳ ἀποδιδομεν, τὸ τέλειον εἶναι ωςαύτως δ' ἀν
ἔχοι καὶ περὶ ἑκάστου τῶν λοιπῶν ὄνομάτων, οἵς τὸ θεῖον
δηλοῦται.

'Αλλ' ἦν ἐξ ἀρχῆς μέχρι τοῦ νυνὶ παρόντος χρόνου
ἔθος τι τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἐξ αὐτῆς γε ἵσως τὴς ἀγαθῆς
τοῦ ἀνθρώπου φύσεως προερχόμενον, μειλίχιον μὲν καὶ
ἐράσμιον ἥθος ἐμφαίνον, ἀλλὰ καὶ δειλίας τινὸς οὐ πάμ-
παν ἀμοιρον ὅν, καθ' ὃ γε τὸ ἀποδειχθησόμενον, ως δεδο-
μένον παραλαμβάνουσι. Πλεῖστα δ' ὅσα ἔχοι τις ἀν τούτου
παραδείγματα ἐς μέσον προτεῖναι. τὸ δέ γε νῦν ἔχον,
τοσόνδε μόνον λέγομεν ὅτι οἱ θεῖσται τὰ περὶ αὐτὴν τὴν
γένεσιν τοῦ κόσμου ως ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἶον σκόπελον
δεινὸν ἀποφεύγοντες, ἐκ τοῦ δημιουργήματος ως δε-
δομένου τὸν Θεόν ἀναβάλλονται ἐξυμνῆσαι. 'Εκ τοῦ
δημιουργήματος ως ἡ δη δεδημιουργημένου τὸν
Θεόν ἀναζητοῦντες, ὄνομάζουσιν αὐτὸν πάντα τὰ σεμνὰ

τοις συνάδοντας ἡμεῖς γε πρότερον ἐκ τοῦ «Κόσμου» ἐπορίσθη-
μεν, δισκ περ καὶ ὁ πέμπτος τόμος τοῦ αὐτοῦ συγγράμμα-
τος, ἕναγχος ἐκδοθεὶς, ἐν ἀρχῇ συγκεφαλαῖος.

ιε'.

εκεί:

καὶ ἄγια δύναματα, ἀπερ ἔχαστος φύσιν ἀνθρωπικήν ἔχων
ἐνδομένης συναίσθάνεται.

Τολμητέον δ' οὖν οὐχ ἕσσον καὶ ἀλλα τινὰ ὡς ἐφε-
ξῆς ἔχοντα: Εἰ γάρ ἀν τις πάντας τοὺς λόγους συγκε-
φαλαιώσαιτο, οἵτε περ οἱ φιλοσοφοῦντες Θεόν τελειότα-
τὸν τε καὶ Παντοδύναμον καὶ Δημιουργὸν τῶν ἀπάντων
βουλόμενοι ἀποδεῖξαι χρῶνται, συναγάγοις ἀν αὐτοὺς
ἐπιεικῶς εἰς τούς δε τρεῖς.

Αὐτὸν μὲν οὖν εἰς τὸν 'Οὐτολογικὸν καλούμενον
λόγον· ἔχει δὲ ὕδε· «Νοοῦμεν 'Ον παντέλειον· ἀλλὰ
τῇ τελειότητι ὑπαρξίες προστίχει· Δέον ἀρα τοῦτο τὸ 'Ον
τὸ νοηθὲν ὑπάρχειν.» 'Αλλ' οὗτος ὁ λόγος δῆλον ὅτι
οὐ πολλὴν δύναμιν ἔχει· τὸ γάρ ἀποδειχθησόμενον ὡς
δεδομένον καὶ δεδειγμένον παραλαμβάνει.

Βού δὲ εἰς τὸν κοσμολογικὸν οὕτως ἔχοντα· «Ἐ-
χαστον τῶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ὄρατῶν οὐκ ἐν ἑαυτῷ
τὴν τῆς ὑπάρξεως αἰτίαν ἔχει· οὐ γάρ αὐτοτελές ἐστιν,
ἀλλ' αἰτιατὸν ἐν προτέρῳ τινὶ τὴν αἰτίαν ἔχον. 'Απὸ
αἰτίας δὲ εἰς αἰτίαν ἐπάγοντες, ἐξικνούμεθα εἰς αἰτίαν
τινὰ πρώτην καὶ ἐσγάτην τῶν ὄντων ἀπάντων, τίτις αὐ-
τοτελῶς ὑπάρχει..» — 'Αλλὰ τοὺς οὕτω συλλογιζό-
μένους λανθάνει ὅτι ἔχεινη ἡ πρώτη αἰτία σχολῆ γε ὁ
φιλοσοφικῶς ζητούμενος Θεός ἐστι, προσωπικὸς, ἐλεύ-
θερος, πανάγαθος· ἀλλ' εἴη ἀν αὕτη καὶ ψυχὴ παγκό-
σμιος ἡ αἰτία μαθηματική. Καὶ τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ κοι-
νὸν τῷ προτέρῳ ἀμάρτημα ὑπάρχει· τὸ γάρ ἀποδειχθη-
σόμενον ὡς δεδομένον ὡς αύτως παραλαμβάνει. 'Εγει-
μέντοι οὗτοις δύναμιν ὑπὸ τοῦ Πανθεϊσμοῦ ὅλως ἀκα-
ταμάχητον οὖσαν.

Γον δὲ εἰς τὸν φυσικοθεολογικὸν λεγόμενον,

ὅς ἀναγνιέρθητως καὶ ὁ κράτιστος πάντων ὑπάρχει· ἔχει
δὲ ὕδε· «Ἐν πάσῃ τῇ φύσει ἐπικρατεῖ εὔχοσμία, σκο-
πιμότης, βουλή τε καὶ πρόνοια. Τούτων δὲ ὑπαρχόντων,
ἀνάγκη πᾶσα δρᾶν Τι κατ’ ἴδεας προϋποτιθέναι· ὥστε
κατάγε τοῦτον τὸν λόγον τὴν ἐν τῷ κόσμῳ πρώτην
κατέσχάτην αἰτίαν ·Οὐ τι εἶναι δέον κατ’ ἴδεας ἦτος
κατ’ ἐπιλογισμὸν δρῶν, ·Οὐ τι νοοῦν, ἔμφρον, ·Οὐ γῆθι-
κὸν καὶ προσωπικόν.» Ἀλλὰ γὰρ πρὶν τὴν εἴπωμέν τε
πρὸς τοῦτον τὸν λόγον λυσιτελές πάνυ ἡγούμεθα παρα-
θέσθαι ὅσα καὶ ὁ περίπυστος Ἀλέξανδρος ὁ Οὐμβόλδος
ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ τοῦ ἀθανάτου συγγράμματος τοῦ
«Κόσμου» (σ. 5 κ.φ.ξ.) ἡμᾶς διδάσκει.

«Ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ, φησὶν, τὴν πέρ «Ἄόσμον» ὄντος
μασα, τοῦτο μάλιστα ἀνεβαλόμην ποιῆσαι· τὰ ἐκ τῆς
ἔμπειρίας δεδομένα θεωρίᾳ τινὶ μετὰ λόγου ὑπο-
βαλεῖν καὶ τὰ τελείωσιν ἐπιδεχόμενα εἰς ἐν ὅλον
φυσικὸν συναρμόσαι. Αἱ δὲ θεωρίαι αἱ περὶ τὰς αἰ-
σθήσει ληπτὰς καὶ διηγεκῶς εἰς ἀλλήλας ἐναλλασσού-
σας λειτουργίας τὰς ἐν τῇ φύσει ἀεὶ καθολικώτεραι γί-
γνόμεναι (καὶ τοῦτο ἐν τῷ ἐξόχῳ ἔργῳ τοῦ πάρον-
τος αἰῶνος ὑπάρχει), εἰς νόμων ἀναδίφησιν ἀγουστίν,
ἐφ’ οἷς ἂν ἐνδέχηται νόμους εύρισκειν τὴν ἀπλῶς ὑποτο-
πάζειν. Τούτῳ δὴ τῷ συγγράμματι (οἷον, εἴποιμ’ ἀν,
μέχρι τοῦ νῦν οὐδέποτε ἐτελειώθη) προστίχει πάντως
λόγου ὅφτη σαφῆς τε καὶ ἐνεργῆς περί τε τὴν κατ’ ἀν-
θυπόστασιν ἀφήγησιν τῶν φαινομένων καὶ τὴν τῆς
ἐκτὸς φύσεως ἀντανάκλασιν τὴν ἐν τῷ νοερῷ βίῳ τῷ
ἐν τῷ κόσμῳ ἦτοι ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ἴδεῶν καὶ συναι-
σθήσεων ὡς ἐν κατόπτρῳ γιγνομένην. Διεξιόντι δέ μοι,
ὅσα ἐν τούτῳ τῷ πονήματι προεθέμην, φύσει πως καὶ

σκη'.

κατ' ἀνάγκην συμβαίνει ὑπομιμνήσκειν, ἦνπερ ἔγει τούτοις τὰ
τὰ ὑπ' ἐμοῦ ζητηθέντα πρὸς τὰ τολμήματα ἐπιστήμης τοι
τοῦτοι πρὸς ὅτι βαθεῖς τινες τὴν διάνοιαν ἄνδρες
κατὰ τὰναντία πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῶν νοήσει εἰλικρι-
νεῖ περιληπτῶν φυσικὴν φιλοσοφίαν ἀποκα-
λοῦσιν. Ἔδη δὲ καὶ πρότερον οὐδὲν ὑποστειλάμενος καὶ
πρὸς πολλοὺς τῶν ἐν τῇ Πατρίδι σεβαστῶν μοι φίλων
ἀντιλέγων, ἐπαρρησιασάμην ὅτι εἰ καὶ φύσει πως πρὸς
τὴν τῶν καθόλου ἀναζήτησιν φέρομαι, ἀνέφικτον μέντοι
μέχρι τοῦ νῦν ἐπιγείρομα εἶναι μοι δοκεῖ, ἐπιστήμην
τινὰ ἐκ τῶν περὶ τὴν φύσιν λογικῶς συνθέσαι· ἦτοι
φύσικὴν φιλοσοφίαν, οἷαν τε οὖσαν τὸ προτεθὲν χορηγῆ-
σαι, τὴν κατὰ λόγον νόησιν τῶν ἐν τῷ Παντὶ φαινομέ-
νων. πλεῖστα γάρ ὅσα τῶν αἰσθήσει περιληπτῶν οὕπω
ἔθελει ὑπάγεσθαι τῇ κατὰ μαθηματικοὺς νόμους ἀνα-
πτύξει τῶν νοηθέντων· ἢ τε πάντων τῶν νόμων ἐκτὸς
εἶναι δοκοῦσα τάξις τῶν πλανητῶν καὶ δορυφόρων
κατὰ μέγεθος, πυκνότητα, ἀξόνων θέσιν καὶ τροχιῶν
ἐκκεντρότητα, ἢ τε τῶν ἡπείρων ἀλίκτυπος περιγραφὴ
καὶ τοῦ ἐδάρδους ἢ ἔξαρσις προτίθοντος ἵσως ἐκ πάνυ δψὲ
ἐπιγενομένων ἐν τῷ κόσμῳ συμβάντων, ὥσπερ καὶ ἡ
ἐφ' ἡμῶν συμβᾶσα μονίμη διχοτόμησις τοῦ Βιελαικοῦ
κομήτου. (Κόσμου Τ. Γ'. σ. 24 καὶ 568—570.) Ἀλλὰ
καὶ πολλοῦ γε δέομεν πάσας τε τὰς οὖσίας (ὑλας) καὶ
πάσας τὰς δυνάμεις (ἐνεργείας) τῆς φύσεως εἰδέναι·
ὅ τε ἀπέρχαντος κύκλος τῶν παρατηρήσεων, ὃς δὲ ἔναγ-
γκος εὑρεθέντων ὄργάνων παρατηρητικῶν ὁστημέραι ἔτι
μᾶλλον εὑρύνεται, καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἀτελείωτος τῶν ὅντων
γνῶσις ἐν γρόνῳ τινὶ τῇ καθόλου θεωρίᾳ ὠρισμένῳ

σκη'.

τρόπον τινὰ ἀόριστον ἀπεργάζονται τὸ τέλος πάστις περὶ τὴν φύσιν θεωρητικῆς φιλοσοφίας.

‘Η δὲ τῶν περὶ τὴν φύσιν ἀφήγησις, τό γε νῦν ἔχον, ἐπ’ ἐνίων μόνον εἰς ἐξήγησιν αὐτῆς τῆς φύσεως περιέστηκε. Λέγω δὲ αὕθις ὅτι πάντων μάλιστα ἐκείνοις ὁ φείλομεν τὴν διάνοιαν ἐφιστάναι, καθ’ ἄπερ τὰς ἐν τῷ μεγάλῳ καὶ πολυπλόκῳ τῶν ὅλων συστήματι, φύσεις καὶ κόσμῳ καλουμένῳ, δρατῶς ἐπιτελεῖται. ταῦτα δὲ εἰσὶν οἱ νόμοι, σὺς ἐκ τινῶν τῶν κατὰ μέρος συστήματων ἀσφαλῶς συνάγομεν. ἀλλ’ οὐ μέντοι ἀεὶ εὔοδοῦται ἀπὸ τούτων τῶν νόμων ὄρμωμένῳ, ἐπ’ αὐτὰς τὰς πρώτας τῶν γιγνομένων αἰτίας προσαναβαίνειν. Ἀνώτατον δὲ τέλος τῶν πρὸς γνῶσιν τοῦ ὅλου κόσμου γιγνομένων ἔργων οὐδὲν ἄλλο ἐν γε τῷ παρόντι ὑπάρχει τὸ ἄλληλουχίαν τινὰ κατὰ μέρος τῶν αἰτιατῶν τε καὶ αἰτίων ἀναδιφῆν καὶ τὰς περὶ τὴν φύσιν μαθήσεις ἀεὶ καθολικωτέρας ἀπεργάζεσθαι.

‘Ηδη δὲ καὶ ἐν τῷ παρ’ “Ἐλλησι κόσμῳ τῶν ἴδεων ἡ κατ’ εἶδη τῆς Οὐκῆς διαφορὰ καὶ μεταβολὴ τῶν τοις ἡ εἰς ἄλληλα τῶν στοιχείων ἐναλλαγὴ, ὅλως ἀλυτα προβλήματα τῇ βαθυνοίᾳ τοῦ σθεναροῦ Ἡρακλείτου τοῦ Ἐφεσίου, τοῦ Ἐμπεδοκλέους καὶ τοῦ Κλαζομενίου παρέσχεν, οἵα γε δὴ καὶ ἐφ’ ἡμῶν τοῖς γηραιοῖς ἡ καθ’ Οὐκῆν διαφορὰ τῶν πολυαριθμῶν σωμάτων τῶν ἀπλῶν λεγομένων καὶ αἱ ἀλλοτροπίαι τοῦ ἄνθρακος (μετὰ τοῦ ἀδάμαντος καὶ γραφίτου), τοῦ φωκφόρου καὶ τοῦ θείου. Ἀλλ’ εἰ καὶ ἀόριστον καὶ πάνυ ἐργάδες ἀπεργηγόμην εἴναι τὸ πρόσβλημα θεωρητικῆς τινος περὶ τὴν φύσιν πραγματείας, πολλοῦ γε δέω τοὺς ἐπιστημονικὴν προσδοκῶντας ἐπιτυ-

οι'.

χίαν τοῦ πράγματος ἀποτρέψαι, ὅπερ γενναῖον καὶ λόγου παντὸς ἀξιον μέρος ἀποτελεῖ τοῦ κόσμου τοῦ νοεροῦ. καὶ εἰκότως ἃν τις ὁμολογήσειεν, ὅτι ἡς γε ἀρχὰς μεταφυσικὰς τῆς περὶ τὴν φύσιν ἐπιστήμης ὁ ἀείμνηστος τῆς Κανιγσθέργης φιλόσοφος ἔθετο, συγχαταλεκτέαι εἰσὶ τοῖς ἀξιολογωτάτοις ἔργοις αὐτοῦ τοῦ μεγαλοφυοῦς ἀνδρός. Ἐλλ' ἔοικε μέντοι βουλομένῳ αὐτὸς ἦδη τὸ ἔχυτοῦ ἐπιχείρημα τρόπον τινὰ περιστελλαι, ὅπότε ἐν τινὶ προοιμίῳ ἀποφαίνεται ὅτι θεωρητικὴ περὶ τὴν φύσιν ἐπιστήμη ἐπὶ τοσοῦτον ισχύν τε καὶ κῦρος ἔχει, ἐφ' ὅσον ἃν ἐγγωρῇ μαθηματικὰ μεταφυσικοῖς συνδυάζειν θεωρήμασιν. Ἀνὴρ δέ τις τῶν σοφῶν πρὸ πολλοῦ ἐμοὶ φίλος, τὰ τοῦ Καντίου δόγματα σφόδρα ἀγάμενος, Ἰάκωβος, Εἰρηναῖος Φρείσιος ἐν τέλει τῆς ἑαυτοῦ ἴστορίας τῆς φιλοσοφίας ὥδε πως ἐθέλει λέγειν ὅτι «αἱ ἀξιάγαστοι εὑρέσεις ὅσαι ὑπὸ τῶν περὶ τὴν φύσιν σπουδαζόντων μέχρι τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἐτους τοῦδε τοῦ αἰώνος ἐγένοντο, πᾶσαι εἰς τὴν παρατήρησιν καὶ τέχνην τὴν γεωμετρικὴν καὶ τὴν μαθηματικὴν ἀνάλυσιν ἀναφορὰν ἔχουσιν· ἡ δὲ θεωρητικὴ φυσιολογία οὐδεμίαν τὸ παράπαν ἐξ αὐτῶν ἐπίδοσιν ἔλαβεν.» εἴθε αὗτη ἡ μαρτυρία περὶ τῆς μέγρι δεῦρο ἀλυσιτελείας τῶν ποιούτων μὴ πᾶσαν ἐλπίδα καλήν εἰς τὸ μέλλον ἀφικνίσειεν! οὐδὲ γάρ ἄν κόσμον φέροι τῇ ἐπαστικῇ διανοίᾳ τῶν ἐν τῷδε τῷ αἰώνι ἀνθρώπων πᾶσαν φιλοσοφικὴν ἀπόπειρκυ, κατ' ἐπαγωγήν τε καὶ ἀναλογίαν γιγνομένην, τοῦ τὴν ἀλληλουγίαν τῶν ἐν τῇ φύσει φαινομένων ἐκ τῶν ἐνόντων ἀναδιέρησαι, ως ὑπόθεσιν μετάρσιον καὶ ὅλως κενεμβατοῦσαν ἀποβάλλειν· ἐκ τε τῶν γενναῖων δρμῶν, αἵς ἡ φύσις τὸν ἀνθρώπον ἐκό-

σμησε, νῦν μὲν τὴν διάνοιαν, συνειρμὸν τῶν περὶ τὰ
ὄντα αἰτίων μαστεύουσαν, νῦν δὲ τὸ τῆς φαντασίας
πτέρωμα τὸ πρὸς πᾶσαν εὗρεσίν τε καὶ ποίησιν ἀναπό-
φευκτον ὃ, ἐς τὸ μηδὲν ἀπορρίπτειν. — — — Εἰ μὲν
οὖν καὶ ἐν τῇ οὐρανίᾳ μηχανικῇ, ἐν τῇ γε ἀπλατὶ δυνά-
μεις ἐνεργοῦσιν, ἐν τῷ τοιῷδε τῇ τοιῷδε Εἴναι τῶν κο-
σμικῶν σωμάτων μηδαμῶς καὶ τὸ γεγονέναι αὐτῶν
διαγιγνώσκομεν· καὶ περὶ αὐτῶν δὲ τῶν λόγων τῶν
ἀριθμητικῶν ἐν τε ταῖς ἀποστάσεις τῶν πλανητῶν ἀπ’
ἄλληλων καὶ ἐν τῇ καθ’ ὑλην τε καὶ μέγεθος τάξει, περὶ
τῆς τῶν ἀξόνων κλίσεως, ὡςπερ καὶ περὶ τοῦ σχήματος
τῶν πολυάστρων ἀθροισμάτων καὶ τῶν λαμπροφαῶν
νεφεδίων μηδέν τι σχεδὸν μέχρι τοῦ νῦν γιγνώσκομεν,
ὅπερ ἀν τῇ κατὰ μαθηματικοὺς νόμους ἀναπτύξει τῶν
νοηθέντων ὑπαχθῆναι πως δύνατο (λόγου δ’ ἀν τις ἔχοι
εἰπεῖν, ὡς που καὶ πρότερόν μοι εἴρηται, ὅτι τά γε τοι-
αῦτα ἐκ τινῶν μερικῶν καὶ ἄλληλων τὴν φύσιν πάμπαν
διαφέρων ἐν οὐρανῷ Γιγνομένων προέρχεται). πολλῷ
δὴ τῆσσον ἐπὶ τῶν γηίνων, ἐν οἷς γε τῇ τῆς ὑλῆς διαφο-
ρότης ἐνεργὸς ἐκφαίνεται, ἔχοι τις ἀν ἐλπίσαι ὅτι ἀρή-
γησις τῶν ἐν τῷ κόσμῳ γιγνομένων καὶ διασάφησις
ἄμα τοῦ κόσμου γένοιτ’ αὐ. οὐδὲ αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος
ἡ διανοητική δύναμις ἡ ἐπὶ πάντων ὁμοίως τὸ καθελκου
ἀναζητοῦσα ἐπήρχει ἀν πρὸς τοῦτο, ὅπότε γε δὴ ὁ ἐ-
κάστοτ’ ἐπιχειρῶν ἐπιλῦσαι τὸ πρόβλημα, ἀφ’ οἵας δή-
ποτε οὕστης τῆς τοῦ ἐπιστητοῦ περιωπῆς, οὕπω ἔαυτῷ
σύνοιδε πάσας γιγνώσκοντι τὰς ἀνάγκας, καθ’ ἃς περ
τὰ γιγνόμενα γίγνεται καὶ τὰς ὑλας τὰς παντοειδεῖς,
ῶν αἱ δραστικαὶ δυνάμεις ρυστηριώδεις πάνυ ὑπεκρά-
νονται. — — —

σλοβ'.

Κύριον δὲ σκοπὸν αὐτὸς ἀνεβαλόμενον ἐν συστήμασι τισι καθολικοῖς τῶν ὄπως δῆποτ' αἰσθητῶς ἐν τῇ φύσει τελουμένων νόμους καὶ τεκμήρια ἐμφανῆ ἀλληλουγίας τινὸς αἰτίων πέρι, ως ὅντως ὑπαρχούσης, ἀναζητήσαι· οὐδὲν ἀριθμὸς καὶ ἡ ἀξία τούτων τῶν ίδιᾳ συστημάτων διὰ πεντήκοντα ηδη ἐτῶν μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατ' εὐ-
χὴν ηὔξεσθη. — — — Εἰ μὲν οὖν ἐν τούτῳ τῷ συγ-
τάγματι τῷ περὶ τοῦ κόσμου κατὰ τὰναντία πρὸς τὰς ἐν ἔκαστῳ τῶν παρελθόντων αἰώνων ἀεὶ αὐξανομένας ἐλπίδας ἐν πολλοῖς μέρεσι τῆς περὶ τὴν φύσιν ἐπιστή-
μης, ἥμεῖς πολλάκις ἀποφανόμεθα ὅτι ἡ τῶν τοιούτων ἐλπίδων πλήρωσις οὕπω ἐγγὺς ὑπάρχει· οὐδὲ γάρ κα-
τορθωτὴ ἥμεν εἶναι δοκεῖ ἀναγωγή τις καθόλου τῶν περὶ τὴν φύσιν γνώσεων εἰς ἄγχιστ' ἀλλήλων ἔχομέ-
νας ἀργάς τῆς περὶ τὴν φύσιν θεωρητικῆς φιλοσοφίας·
οὐδεὶς μέντοι φόρος ὑπάρχει μήπως ἥμῶν γ' ἔνεκεν ὁ περὶ τὴν ἀναδίφησιν νόμων ζῆλος, ἡ τῇ ἀνθρωπικῇ
διανοίᾳ ἐμφυτος καὶ ἀναπόφευκτος οὖσα ὁρμὴ πρὸς τὸ τὰς αἰτίας τῶν ὅντων ἀναζητεῖν ἐλαττωθῆ. Ηρόδ. δὲ καὶ T. A, σ. 81. σ. 95 κ. φ. ξ. —

Ταῦτα δὲ παρενθέμενοι ἴωμεν αὖθις ἐπὶ τὸν πρόσθεν λεγθέντα λόγον τὸν Φυσιολογικὸν καλούμενον. "Οτι μὲν οὖν ὁ λόγος οὗτος κύρος τι ἔγει οὐδεὶς ὅστις οὐ προθύμως μάλιστα ὅμολογήσει· παντὶ γάρ ἀν, οἷμα, ἐν τῷ βίῳ πολλάκις συμβαίνει, τὰ περὶ τὴν φύσιν ἀμωμαγέ-
πως σκοποῦντι λυσιτέλειαν ἥτοι σκοπιμότητα καὶ πρό-
νοιαν ἐν πολλοῖς ἔνιδειν. Άλλα γάρ οὐδεὶς αὖ ὅστις οὐ προσμειδιάσει, ἀκούων ἐκεῖνα τὰ ἔκπλατα καὶ ἀπὸ τοῦ Σωκράτους (ἐν τοῖς τοῦ Ξενοφῶντος ἀπομνημονεύμασι)
καὶ μακρῷ πρότερον ἔτι σγεδὸν πάμπαν ἀμετάβλητα

μέχρι τοῦ νῦν κατατριβόμενα· ὡς πού τις, φέρ' εἰπεῖν,
τῶν ἔναγγος ὑπὲρ τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας ἀπολο-
γηθέντων λέγει· τὰ στερῆτά τῆς γῆς στρώματα, οἱ λίθοι,
οἷς ὁστᾶ ὑπόκειται, τὸν γοῦν ὑποβαστάζοντα, τοις τὴν
γῆν τὴν γονίμην ἢ δὲ γῆ ἐστιν εἰς ἀναβλάστησιν τῶν
ζῷων καὶ τροφὴν γρησίμην τὰ δὲ φυτὰ εἰς τροφὴν τῶν
ζῷων καὶ τὰ ζῷα εἰς τροφὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὃς δὴ σκο-
πὸς καὶ τέλος πάσης τῆς φύσεως ὑπάρχει. ὁ "Ηλιος
δῆλον ὅτι εἰς φώτισιν καὶ θάλψιν, ἢ δὲ Σελήνη ἵσως
πρὸς τὸ τηρεῖν τὴν τῶν ὑδάτων ἴσορροπίαν ἢ καὶ κά-
θαρσιν· οὐδὲν θαυμαστόν· ἢ πρὸς τὸ τὴν φρένα τῶν ποι-
ητῶν γαληγίως διατιθέναι· ἐπεὶ δὴ πρός τί ἄλλο ἢ Σε-
λήνη τῷ ἀνθρώπῳ γρήσιμον; — Ἀλλος δὲ πάλιν ἔφη
ὅτι τὰ φυτὰ ἀντιστοιχεῖ τῇ ἐν τῷ βίῳ ἐπιτελουμένῃ
ἀγαθότητι, εὔσημά τε εὔχυμά τε εὔανθη τε κάρα
ἄνθροιν εἰς δρέψιν παρέχοντα, οὕτω δὲ δὴ τῷ ζῷα εὖ
ποιοῦντα, γλοσσιθῆ πόσαι νομὴν αὐτοῖς πορίζοντα, τὴν
τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν ἐπιτελῆ ποιεῖ (ἐρρέθη ταῦτα, καὶ πρὸ
δλίγου!). σιγῶμεν δὲ τὰ ἄλλα ἀπαριθμεῖν, ἵνα μὴ καὶ
φιλοσκώμονες εἴναι δόξωμεν. Ἀπὸ τοῦ δωματίου μέ-
χρι τοῦ τυπογραφείου ἄριτ' ἀν τις ἐν παντὶ τὴν γρησι-
μότητα ἐνίδοι· οὐ μέντοι γε περαιτέρω, ὡς πλεῖστοι ἡ-
γοῦνται· ὁ τλήμων ἀνθρωπος (ὡς ἐν σιγῇ τὰ λοιπὰ πα-
ρελθεῖν) ἀλήκτως πρὸς τὴν λοιπὴν φύσιν ὑπὲρ τῆς
ἔκυτοῦ συντηρήσεως μάχεται τε καὶ ἀγωνίζεται· ἀλλ'
οἱ εὔσεβῶς φιλοσοφοῦντες πάνυ εὔποροι λόγων καλῶν
τε καὶ εὔσεβῶν ὅντες, ἀποφαίνονται ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πό-
λεμος κατὰ πρόνοιάν τινα καὶ τέλος τῷ ἀνθρώπῳ ἐπι-
βάλλεται ἵνα ἀσκῇ αὐτὸν καὶ ἔτι μᾶλλον τελειοῦ.

Ἀλλὰ γὰρ ἡμεῖς ὀφείλομεν τοῖς Ἐλλήνων παισὶν ὡς

σλδ'.

φίλοι πρεσβύτεροι παραινέσαι ὅτι ἐὰν ταύτη τῇ ὁδῷ ἐπιχειρήσωσι τὸν Πανάγαθον καὶ Παντέλειον Δημιουργὸν ὑμνῆσαι, ἵστωσαν ὅτι, εἰ μὴ τις νωθρὸς ἔσται καὶ ἀμελής, ἀσεβείᾳ ἐν τῷ ὄστρεον βίῳ πάντως περιπεσοῦνται· καὶ γάρ μάλλον κατὰ τἄλλα παιδευθέντες, ὕψουται ὅτι πᾶς ἄν τις ἴκανὸς εἴη ἐν μυρίοις πράγμασι τὸν Δημιουργὸν ἐπανορθῶσαι. Οὐ μὴ εἴπωμεν ὅτι μηδαμοῦ ἀν ἔχοι τις χρησιμότητα καὶ πρόνοιαν ἔνιδεῖν. Ἐπεὶ καὶ τοῦτό γε ἐπίσης νωθροῦ ἀν εἴη ἀνδρὸς καὶ τελέως ἀμελοῦς. Ἐστι μὲν γάρ τινα, καὶ πολλά γε, πρόνοιαν ἀγαθὴν ὑποφαίνοντα, ἐκ μὲν τῶν ἐν οὐρανῷ, φέρ' εἰπεῖν, ἐντὸς τοῦ παρ' ἡμῖν συστήματος τοῦ πλανητικοῦ, οἷα περ ἡ τῆς ἐκλειπτικῆς λεγομένη πλαγιότης ἥτοι ἡ εἰκοσιτριῶν καὶ ἡμισείας μοιρῶν ἀπόκλισις τῆς ὀρθότητος τοῦ ἀξενος τῆς γῆς πρὸς τὸ ἐπίπεδον τῆς ἐκλειπτικῆς, πρὸς δὲ ὁ ἀξων τόξον ἐξήκοντα ἐξ καὶ ἡμισείας μοιρῶν ἀποτελεῖ, λυσιτελεστάτη φαίνεται εἰς ἐναλλὰξ ἐπινέμησιν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς καὶ τῆς θερμότητος ἐπὶ πλείστου τοῦ ἡμετέρου πλανήτου ἐνιαυσίως, δις ἦκιστ' ἀν οἰκήσιμος ὑπῆρχεν, εἴπερ ἡ ἐκλειπτικὴ τῷ ἰσημερινῷ εἰς τὸ αὐτὸ πεδίον συνέπιπτε. — Πρώτη δὲ πάρα τοῖς ἀναλογίας ζητοῦσιν ἀστρονόμοις καὶ τόδε ἐλέγετο, ὅτι καθ' ὅσον καὶ σὶ λοιπὸν πλανῆται πορρῷ ωτέρω τοῦ ἡλίου ἀφίστανται, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ τῶν ἀξόνων ἀλίσις ἐπὶ τῶν τροχιῶν αὐτῶν μείζων γίγνεται (κόσμου T. A. σ. 97.). — Ἐτι δὲ οἱ ἐσωτερικοὶ πλανῆται, ὡν σὶ τροχιαὶ ἀλλήλας ἐπιτέμνουσι, διορυφόρων, πλὴν ἐνὸς, τῆς ἡμετέρας σελήνης, σὶ λοιπὸν πάντες στεροῦνται. Τοῦτο δ' αὐτοῖς συμβέβηκεν ἐπὶ τίνι ἀλλῷ ἢ ἐπὶ τῷ μηδεπώποθ' οἰόν τ' εἴγας αὐτοὺς συγκρούεσθαι πρὸς ἀλλήλους;

καὶ γὰρ οἱ ἐξωτερικοὶ, ὅν αἱ τροχιαὶ ἀλλήλας οὐ τέμνουσι, διορυφόρους ἔχουσι καὶ πολλούς γε εἰς ἔκαστος αὐτῶν, ὁ μὲν Ζεὺς τέσσαρας, ὁ δὲ Κρόνος δύο, ὁ δ' Οὐρανὸς ἕξ καὶ ὁ Ποσειδῶν δύο (αὐτ. σ. 100.). — Καὶ ὁ ἀνώμαλος δὲ τῶν πλανητῶν δρόμος, ἦτοι αἱ ἀνακοπαὶ καὶ ἐπισπεύσεις, αἵς ὑπόκεινται κατὰ τὴν περὶ τὸν ἥλιον φορὰν διὰ τὴν ἐφέλλουσιν αὐτῶν τὴν πρὸς ἀλλήλους, μάλιστα δὲ ἐπὶ τῶν συζυγιῶν πάλιν αὖθις μετὰ περιόδους βραχυτέρας ἢ μακροτέρας ἔξισούμεναι, πρόνοιάν τινα ἐλέγγουσιν, ἐκάστῳ αὐτῶν τὸν τῆς περιφορᾶς χρόνον ἐναρμονίως πρὸς τὸν τῶν λοιπῶν ἐπιμετρήσασαν, ὡστε ἐν τῷ συστήματι τῶν τε ἐσωτερικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν λεγομένων πλανητῶν αἱ πρὸς ἀλλήλους συγκρούσεις καὶ αἱ καταστροφαὶ παντάπασιν αἴρονται, εἰ καὶ ἐν τῇ μεταξὺ ζώνῃ τῶν ἀστερούμενων μήπω ἡ πρόνοια αὕτη βεβαίως λελόγισται. «πᾶσαι αἱ μετατροπαὶ (τῶν τε τροχιῶν καὶ τῆς ταχυτήτος τῶν πλανητῶν) ἐντὸς ὁρίων μονίμων περιστέλλονται σύχονται τε γὰρ κατὰ σμικρὸν αὖθις, καὶ αὖθις κατὰ σμικρὸν ἐπέρχονται, παραπλησίως τοῖς θαλασσίοις κύμασιν, ἀπερ τὴν ἐπιπολῆς ἐπεράνειαν ἀλλοτρόπως διαμορφοῦ, αὖθις τε ἄνευ ἔγκους ἀφανίζεται. Τοῦτο μέντοι ἴσχύει λεγόμενον ἐπὶ τῶν μεγάλων πλανητῶν· εἰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον ὅ τε διάκοσμος καὶ ἡ διαμονὴ τοῦ τῶν ἀστερούμενων συστήματος ἐν ἀσφαλεῖ καθέστηκε, τοῦτό γε οὕπω ἀκριβῶς οἱ ἀστρονόμοι ἐξήτασαν.» (Ἐπιθι Λαμοντίου Ἀστρονομίαν, βιβλίον πολλῆς ἐπιστροφούμενης ἀξίας. § 35, 37 σ. 33, κ.φ.ξ.).

Λείποντες δὲ τὰ ἐν οὐρανῷ, εἴπωμέν τινα τῶν ἐπὶ γῆς ὁρωμένων οὐγῇ αὐτὰς ἐκεῖνας τὰ ὀχυρά δι' ὀκνηρίαν

σλε'.

κατατριβόμενα, ἄλλα δὲ νεαλῆ, ὡςπερ τὰ πρόσθεν, ἐκ συγγραμμάτων κύρος ἐπιστημονικὸν ἐγόντων συντγμένα. Πάντες γάρ που ἴσμεν ὅτι κατὰ τὰς τροπικὰς θαλάσσας μέχρι τῆς τριακοστῆς τετάρτης μοίρας βορείου πλάτους, μάλιστα δὲ κατὰ τὸν Ἰνδικὸν καὶ μέγαν Ὡκεανὸν, τὸ Ἀραβικὸν πέλαγος καὶ τὸ Περσικὸν, ἐγγύς τε τῆς γῆσου τῶν Βουρβώνων, θαλάσσια ζωύφια οἵον πέμφιγες ἢ φίλυκτίδες τὸ πρῶτον ὑμενώδεις γλοιώδους ὑγροῦ τινος πλέαι, τὰ κοράλλια λεγόμενα, βυσσόθεν τοῦ Ὡκεανοῦ ἀρχόμενα ἢ ὡςπερ ὁ Δαρβίνιος (πρὸς ὃν Ζιμμερμᾶν, τὴν πρώτην ισχύουσαν [τοῦ Φορστερίου] γνώμην διασώζων, πάνυ καλῶς ἔναγκος ἀντεῖπε) καὶ ἄλλοι συχνοὶ τῷ Δαρβίνῳ ἐπόμενοι λέγουσιν, ἀπὸ πέτρας ὑφάλου ἢ σύρτεως κατὰ σμικρὸν ὑφέζανούσης ἀρχόμενα, ἐνδελεχῶς ἐπαυξανόμενα, στελέχη καὶ πρέμνα τιτανώδη ὑποβρύχια πελώρια ἐπ' ἄλληλ' ἀναπυργοῖ, καὶ τὰ μὲν μείζονα τῶν ζωύφιών τὰς ισχυρότερα στελέχη ὅημιουργεῖ τὰ πρὸς τὸ ἀναπεπταμένον πέλαγος τετραμμένα, τὰ δὲ ἀσθενέστερα, τὰ εἰς τὰ ἔνδον ἀπεστραμμένα μυριάδων δὲ τῶν οὕτω διαγενομένων ἐς χρῶτα τῆς τοῦ ὠκεανοῦ ἐπιφανείας κατὰ σμικρὸν ἀναβαίνει. Εἴτα δὲ τὰ κύματα ψάμμον, φύκη καὶ ἄλλα φυτὰ, ὀστρέων τε ἄλλων καὶ κοραλλίων χναύματα, ἄλλα τε ζῷα πολυειδῆ προσγωνύντα, πληροῖ τὰ διάκενα καὶ δίκην τείχους συγκολλᾶσ. Οὗτοι οἱ σκόπελοι οἱ κοραλλιόδημητοι, ὀκριόεντες ὡς εἰσι, ναύταις τρόμον παρέχοντες (καὶ γάρ αἱ πλεῖσται τῶν ὑφάλων καὶ ῥαχιῶν μάλιστα δὲ τοῦ Ἀραβικοῦ καὶ Περσικοῦ κόλπου ἐκ τιμαλφῶν κοραλλίων κατερύθρων σύγκειν-

ταὶ (α)) ἔστιν οὖ, τοῦ Εἰρηναίου ὡκεανοῦ, χυκλοτερῶς τὸ πρῶτον, ὡς ἐπὶ γειλέων καταποντισθέντων κρατήρων ἐπηρεισμένοι, ὑπ’ ἀκτῖνα ἥλιου ὑπανθοῦσι καὶ κατὰ σμικρὸν τὰ ἔνδον τῇ ἐνδελεγχεῖ τῶν κοραλλίων ἐργασίᾳ εἰς νήσους γερσοῦνται ἀλιτευεῖς ἐν τῷ μέσῳ ὡκεανοῦ κυανοβενθοῦς, ἀπεράντου Ἐπὰν δὲ τάχιστα οἱ κοράλλινοι πέτροι τοῦ ἐπιφλοίσθου κλύσματος ἔξαλοι γένωνται, πρῶτον μὲν πλεκτάναι φύονται ἐπ’ αὐτῶν λευκάζουσαι, πέδον παρέχουσαι ἀδροτέροις χρυσανθέσι πλέγμασι. Περιτελλομένων δὲ τῶν ὡρῶν θυνήσκει ταῦτα, θυνήσκοντα δὲ καταλιμπάνει στοιβάδα ἐπίλεπτον φυτικοῦ χοός· οὗτος δὴ ὁ χοῦς ἀγαθὸς γίγνεται εἰς αὔξησιν βρύων ἀβρῶν, ἀπερ ἄλλα εἴδη βρύων ἵσχυρότερα διαδέχεται· καὶ ταῦτα δὲ θυνήσκοντα εἰς οὐδὲν ἄλλο προωρισμένα φαίνεται ἢ εἰς τὸ παρασχεῖν φυτοῖς μείζοσι στάσιν τε ἔγγειον καὶ αὔξησιν ἀγαπητήν. τουτὶ τὸ παράδειγμα ἀρχῆθεν μέχρι τέλους βουλήν τινα καὶ πρόνοιαν ἐλέγχει πάντως. (ἔπιθι πλὴν ἄλλων συγγραμμάτων καὶ τὸν Βρομμίου Ἀτλαντα εἰς τὸν Κόσμον τοῦ Σκουμβόλτου. ἔκδ. Α. σ. 45^ο καὶ μάλιστα σ. 94^ο — 95. ἔνθα ἄλλως πως ἴστορεῖται ἢ τῶν νήσων ζωοποίησις.).

Ἐπειδὴ δὲ πάντα τὰ ἀναρίθμητα εἴδη τὰ ὄργανικά, τὸν ἡμέτερον πλανήτην θαυμαστῶς ὡς ζωοποιοῦντα, τὰ τε φυτὰ καὶ τὰ ζῶα καὶ πάντα τὰ μεταξὺ αὐτῶν οὐ χωρίς ἀλλήλων γέγονεν, οἵα περ ταῦν ὄρθται, ἀλλ’ ἐξ ἀλλή-

(α) Ἀλλὰ ποικίλως τὰ γέρωματα μετανθεῖται καὶ εἰς λευκότητα αὐγάζουσαν, ὥστε ἀμπώτιδος οὖσας, διπότε αἱ ὄφεις ἀκάλυπτοις διλως ἔσθ’ ὅτε γένουσι, πολυανθής χρωμάτων αἴγλη ἐπιπολῆς ἐπιπρέπει.

σλη'.

λων καὶ δι' ἀλλήλων πολλῷ μᾶλλον ἢ ἐκ τῶν ὥρῶν καὶ τῶν τόπων, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν φυσικῶν διατείνονται. Τίς γὰρ ἂν ποτε τὴν ὄργανικὴν διάθεσιν φυτῶν παρασίτων, τὴν ἑαυτῶν τροφὴν ἀπό τινων δένδρων διαμυζώντων καὶ τὴν σχέσιν αὐτῶν πρός τε τὰ δένδρα καὶ πρὸς ἄλλα ἔτερογενέσατα ὅντα, ὄρνιθιά τινα καὶ ἔντομα εἰς τὸ κλίμα ἀναφέρειν τολμήσειεν; οἶον, φέρ' εἰπεῖν, ὁ ἵξος ἐστιν ἢ ἡ ἵξυα καὶ αἱ ποικιλίαι αὐτῆς, τὸ ὕφεαρ, ἢ σελῖς καὶ τὰ παραπλήσια, φυτὸν δένδρεσι παράσιτον, οὕτινος τὰ μὲν σπέρματα ὄρνιθιά τινα λαβόντα διασπείρει, τὰς δὲ ἄνθις, διὰ τὸ μὴ διέψυεῖς εἶναι ἀλλ' ἔτεροφυεῖς, τῆς ἐργασίας ἐντόμων τινῶν χρήζειν ὥρωμεν, ἀπερ τὴν γονικὴν κόνιν ἀπὸ τοῦ ἀρρένος ἀνθέμου εἰς τὸ θῆλυ μεταχομίζει. ἔχειστά γε τῶν τοιούτων ἢ κλίμα ἢ ἔθισμὸν ἢ βούλησιν αὐτοῦ τοῦ φυτοῦ αἰτιάσαιτ' ἂν τις, φησὶν ὁ περίπυστος Δαρβίνιος ἐν τῷ περὶ τοῦ ὄπως τὰ εἴδη ἀλλ' ἐξ ἀλλῶν γίγνεται διὰ φυσικῆς τιθηνεύσεως. (σ. 7—9 τῆς ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Βροννίου γερμανικῆς μεταφράσεως.) Οὐκοῦν ἐναργῶς πρόνοιαν ἀγαθὴν ἐν τοῖς τοιούτοις φαίνεσθαι, εἴποι ἂν αὖθις ὁ εὔσεβῶς φιλοσοφῶν, οὗτοι σωτηρίως τὰ ὄργανικὰ ὅντα σχετίζουσαν πρὸς ἀλληλα;

Φυλλοβόρα ἔντομα γλοιανθῆ ἐστι, φλοιοβόρα δὲ φαιόστικτα, τὸ περὶ τὰς "Αλπεις νιφόρνεον τοῦ χειμῶνος διάλευκον, τὸ δὲ Καληδόνιον εἴδος, ὁ λαγώπους μυρικοειδῆς, ὁ δὲ τετράων ἢ ὁ τέτριτος (ὁ ἄγριος ἀλεκτρυών) τιφοειδῆς τὸ χρῶμα φαίνεται καὶ ταῦτα ἢ φύσεις οὐ τηγάλλως ἐμηχανήσατο, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν τῶν ἐντόμων καὶ πτηγῶν προνοούμενη· καὶ γὰρ ὁ λαγώπους καὶ τὸ νιφόρνεον ἐς ἄκρου πολύτοκα ὅντα,

σλθ'.

ὕπὸ οἰωνῶν ὁ ἔξυδερος δεινότατα διώκεται. καὶ Πρόνοιά τις ἄρα ἀγαθὴ εὔρισκει τοῖς ὄρνιθίοις σωτηρίαν, ἀφομοιοῦσα τὸ πτέρωμα αὐτῶν πρὸς τὸ ἔδαφος ἐνῷ δίαιταν ἔχει (Δαρβιν. αὐτ. σ. 89—90.).

Καὶ πολλὰ ἄλλα ἔχοι ἂν ὁ φιλομαθὴς παραδείγματα ἐκ τῶν περὶ τὴν φύσιν γιγνομένων εἰς μέσον προτείνει ἀγαθὴν πρόνοιαν καταθυμίως ὑποδηλοῦντα. — 'Αλλ' ὁ ἀμωμένης φιλοσοφίας ἡμένος αὐτό γε τοῦτο τὸ ἐπὶ πάντων ἀναζητεῖ ἦτοι τό καθόλου. Πᾶν γὰρ «ἀξίωμα», ἐνῷ γ' ἂν καὶ μία «ἔνστασις» ἐγχωροίη, οὐκέτι ἀξίωμά ἐστιν, ἄλλα δόγμα («εἰδωλον») σφαλερόν. Τὴν δὲ σκοπιμότητα ἀμήχανον ἐπὶ πάντων ἀνθρώπῳ γε ὅντες ἀνευρεῖν, ἄλλ' οὐδὲ ἐπὶ τῶν πλειόνων τῶν ἡμῖν γ' ὅπως δῆποτ' ἐφικτῶν ὅντων. Καὶ ἔνια μὲν μανθάνοντες χαίρομεν, ἔνια δὲ καὶνὰ δι' αὐτήν γε τὴν μάθησιν ἀγνοοῦντες λυπούμεθα, τῶν δ' ἐκάστοτε ἀπορουμένων τὴν γνῶσιν ἀεὶ ἐπιζητοῦντες, βίον σύμμικτον διάγομεν, ὡς ἀνθρωποι, χαρᾶ καὶ λύπη, θάρσει καὶ ἀτολμίᾳ, ἐλπίδει καὶ ἀπελπισίᾳ συγκεκραμένον. σοφὸς δὲ ὁ ὅκνον ἀγνοῶν, ἀνδρείαν τε καὶ ἐλπίδα μηδέποτε ἀποβάλλων. καὶ χαίρει γε ταῦτη τῇ ἐναλλαγῇ γνώσεώς τε καὶ ἀγνοίας ὁ σοφός. αὗτη γὰρ ὁ ἀδαμάντινος δεσμός ἐστι τοῦ αἰσθητοῦ πρὸς τὸ νοητόν καὶ τοῦ νοητοῦ πρὸς τὸ αἰσθητόν· ἐκάτερον δ' ἐξ ἑκατέρου ζῇ τε καὶ τελειοῦται τῇ βουλήσει Θεοῦ τοῦ Παναγάθου.

*Αγε δὴ ἄλλην Μοῦσαν νῦν ἐπικαλεσώμεθα τάναντία τοῖς ῥηθεῖσιν ὑποκρέουσαν ἐπὶ τε τῶν πρόσθεν ἀπάντων καὶ ἐπὶ τῶν ἐφεξῆς οὐδὲν ἔσσον, ἐξ ὧν ἔνια οἱ θεωρητικοὶ φιλόσοφοι, ὡς πᾶσι πρόνοιαν φανῶς δηλοῦντα προφέρονται· τῷ δρυοκολάπτῃ φέρ' εἰπεῖν, τοι·

σμ'.

οὗτοι μὲν οἱ πόδες, τοιαύτη δὲ ἡ οὔρᾳ, τοιοῦτον δέ τὸ
ράμφος, ἡ γλῶσσα, ὅλος ὁ ὄργανισμὸς πέφυκεν ἵνα τὴν
δρῦν ἢ τὸ δένδρον οἶδε τ' ἣν κολάπτειν καὶ ἔντομα ὑπο-
κάτωθεν τοῦ φλοιοῦ δεξιώτατα ὑφελχύειν κακ τούτου
τοῦ ἔργου τρέφηται ἡ τούναντίον ἐκ τῆς κολάψεως τοῦ
δένδρου τοιοῦτος τέλος ἐγένετο; Τῶν νησσῶν οἱ πόδες
ὑμενόδετοι καὶ τὰ ράμφη πλατέα ἵν' ἐν τοῖς ὕδασι διαι-
τῶνται, ἡ τοιαῦτ' ἐγένετο ἐκ τῆς ἐν τοῖς ὕδασι διαιτῆς;
τῶν πτηνῶν τὰ ὀστᾶ κοῦφα, καὶ τὰ πνευστικὰ ὄργανα
τοιαῦτα, ἵν' οἵα τε αὐτὰ πέτεσθαι ποιῇ, ἡ ἐκ τῆς πτή-
σεως τοιαῦτα τέλος ἐγένετο; (α) τῶν τετραπόδων τὰ
ρύγχη, ὅσα ρίζας ἀνορύσσοντα τρέφεται, τοιαῦτ' ἐγέ-
νετο, ἵνα οἵα τε αὐτὰ ποιῇ τὴν τροφὴν πορίζεσθαι, ἡ ἐκ
τοῦ τοιούτου πορισμοῦ τῆς τροφῆς; καὶ ἄλλα μυρία
ἔχοι τις ἀν εἰπεῖν μέχρι τοῦδε ὅλως ἀμφισβήτησιμα
ὄντα. — Ἀλλ' οἱ τά γε τοιαῦτα καὶ, ὡς ἀληθῶς αὖθις
εἰπεῖν, πολλῷ γε φορτικώτερα προτείνοντες φιλόσοφοι
φαῖεν ἀν ἵσως, τῇ ἑαυτῶν φωνῇ χρώμενοι, ὅτι τυφλό-
της ἐστὶ φανερὰ τῶν ἀμφισβήτουντων, οἱ γε οὐχ ὄρω-
σιν ὅτι αὐτὸς ἦδη τὸ ἔμβρυον καὶ τὸ νεογνὸν ἀμα γεννώ-
μενον, καὶ τὰ νῦν πρὸς σύδεν ὄργάνων τινῶν δεόμενον,
ἔχει πάντα ταῦτα κατὰ σκοπόν τινα μέλλοντα. Λέγομεν
αὐτοῖς θαρρούντως μάλα ὅτι ἔχειστα ἄρα καὶ αὐτοὶ ἐνε-
γόησαν τὴν κατὰ κληρονομίαν διάδοσιν τῶν ἀλλοιώσεων
τοῦ εἶδους. Ως ἀξιολογώτατον δὲ παράδειγμα προτείνουσι
τὸ λυσιτελές τοῦ ἐσωτερικοῦ ὄργανισμοῦ τῶν ζῴων καὶ

(α) Οὐκέτι γάρ ἀν ἔχοι τις εἰπεῖν ὃς τὰ πτηνὰ πτηνά τε
ἥν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐπτη, οὐδὲ ὃς τὰ γερασαῖς γερσαῖς τ' ἥν ἐξ
ἀρχῆς καὶ ἐπτη.

σμα.'

μάλιστα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐλλ' ὁ Ερεύειος ἡδη παγκάλως τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμβρύου περιγράφων, ἀρχεταί πως ἀμφιβάλλειν, εἴπερ τὸ σῆμανον πρότερόν ἐστι τῆς ὕλης τῆς ὑπαρχούσης ἢ ὕστερον. Πάντα ταῦτα μέρος τοῦ ὄλου ὄντα, ἀποδείξεως ἡσύχου καὶ γαληνιαίας προσθεῖται. Ἐλλ' εἴτις ἂν νοῦν ἔχῃ καὶ φρένας, φαῖεν ἂν οἱ φιλόσοφοι, ἀμα πρὸς τὸ Σύμπαν τόδε ἀποβλέψας καὶ τὴν θεσπεσίαν αὐτοῦ εὔταξίαν τε καὶ ἀρμονίαν ἴδων, οὐχ οἶστος τ' ἔσται μὴ οὐ πιστεῦσαι. Νοῦν εἶναι Πανάγας θον τὰ πάντα σύτῳ σοφῶς καὶ κατὰ πρόνοιαν διακοσμοῦντα. Πρῶτον τοίνυν καὶ ἡμεῖς τοῦ ἐμφρονος καὶ εὔσεβοῦς ἀναγνώστου δεόμεθα ἐπιεικῶς τὸν ἡμέτερον λόγον ὑπομεῖναι, ἐάς τ' ἂν τὸ τέλος ἔσται, ὅπερ ζητοῦμεν. Φέρε δή· ὑποτεθείσθω ὅτι ἀψυχος καὶ ἀνους χεὶρ κόκκους ἢ μόρια ὕλης εἰκῇ λαθοῦσα, ἀσκόπως πάνυ εἰς χῶρον ἐλεύθερον καὶ ἀχανῆ ἀφίησιν. Ὑποτεθείσθω δὲ προσέτι ὅτι οὐδὲν ἀλλο σῶμα μείζον ἐγγύς που δν τυγχάνει, ὅπερ ἂν αὐτὰ πρὸς ἔκυτὸν ἐλκύσειεν, οἷσθ' ὅτι συμβήσεται; — πρῶτον μὲν ὅψει αὐτὰ κατὰ δύο, κατὰ τρία, κατὰ πέντε εἰκῇ συνελθόντα, ἢτοι ἀριθμὸν ὅψει καὶ ἀναλογίας ἀριθμῶν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, αὐτό γε δὴ τοῦτο τάξιν τινὰ πάντως πολλῷ δὴ μᾶλλον φαίην ἂν σοι ἔγωγε ὅτι τούτου γε τούναντίον ἀμήχανόν ἐστιν ὕλως ἐν παντὶ πράγματι τυχαίω, ἀ ταξίαν ἐνιδεῖν. Ἡ ἔχοις ἂν μοι ἐν τινι σίωδήποτε πράγματι τυχαίω ἀταξίαν ἐνδεῖξαι; — Φέρε δὴ, τί ἀλλο συμβήσεται; τὰ μόρια ταῦτα τῆς ὕλης ἀποτελέσει ὅγκους μείζονας καὶ ἐλάσσονας, ἐν ἐλευθέρῳ δὲ τόπῳ πάντα ὄντα, σφαῖρον κατὰ μαθηματικὴν ἀνάγκην ἀποτελέσει, οὐχὶ ἀκινητοῦντα, ἀλλὰ περὶ ἔκυτὸν κινούμενον πάντα· ἐν αὐτῷ δὲ

ιτ'

σημ. 6.

ἄλλοι μὲν ὅγκοι ἐλάσσονες θᾶσσον περὶ μείζονας ὁδεύ-
σουσι καὶ οἱ μείζονες αὖ περὶ ἄλλους μείζονας, τροχιάς
τε κυκλικὰς καὶ ἐλλείψεις ἀποτελοῦντες, ἔνιοι δὲ περὶ τὸν
ἔχυτῶν ἀξόνα ἀχθήσονται θᾶσσον ἢ βράδιον· καὶ κλίσεις
ἀξόνων σκοπήσεις καὶ φῶς ἐκλεκυμένον καὶ διανέμησιν
φωτὸς κατὰ νόμους καὶ ἐφ' ἑκάστου γε τῶν ὅγκων ἐναλ-
λαγὰς ώρῶν ἐναρμογίους καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. —
‘Ορᾶς τοῦτον τὸν ἀπειρον καὶ χρυσόγλαυκον τοῦ οὐρα-
νοῦ θόλον παγκάλων ἀστέρων μαρμαρυγαῖς σελαγιζό-
μενον; μύρια μυριαχοῦ ἀθροίσματα ἥλιων ὡς εὔκοσμίας
τε καὶ τάχους πρὸς ἄλληλα ἔχει, ὡς δὲ παγκάλως καὶ
πολυπλόκως περὶ ἄλληλα χορεύει καὶ ὁ ἑκάστῳ προς-
ήκων τῆς κινήσεως χρόνος ὡς πανσόφιας ἐπιμεμετρη-
μένος, ὥστε πάντ' ἀβλαβῆ τὸν πάντα αἰῶνα κινεῖσθαι!
Πάντα τοῦτον τὸν ἔκπαγλον διάχοσμον ἐξηγήσομαι
σοι, ἐὰν ἐν μοι μόνον δῶς· οὕτω πολλὰς δυνάμεις αι-
τοῦμαί σε· μίαν μόνην δύναμιν δὸς συνεκτίχην ἢ ἐφελ-
λυστικὴν ἢ βαρύτητα ἢ ὅπως ἂν ἄλλως χαίρῃς αὐτὴν
ἀποκαλῶν, ταύτην δὲ τῇ ὅλῃ ἐμπεφυκυῖαν, καὶ τὸ πᾶν
τόδε τὸ θεσπέσιον καὶ μεγαλοπρεπὲς ἔξεις· πᾶς οὗτος
ὁ διάχοσμος ἐξηγηθήσεται. — ‘Ορᾶς τοίνυν, φαίη ἂν
ὅ φιλόθσοφος, ὡς καὶ σύ γε τὸ Πάνσοφον καὶ Παντο-
δύναμον τοῦ ‘Ψύστου ἄκων ὑμνεῖς τε καὶ μεγαλύνεις;
τί γὰρ μεῖζον τεκμήριον ἔχοι τις ἂν τελείότητος καὶ
Παντοδυνάμιας ἢ τῷ ἐλαχίστῳ καὶ ἀπλουστάτῳ τὰ κάλ-
λιστα καὶ μέγιστα καὶ θαυμασιώτατα ἐς τὸν πάντα αἰώ-
να ἀτίσια ἀπεργάζεσθαι; ὅρᾶς οὖν ὡς ἢ θείᾳ φιλοσοφίᾳ
Θεὸν Πανάγαθον καὶ Παντέλειον διδάσκει; ὅρᾶς τὸ κυ-
ρος αὐτῆς καὶ μάλα ἄκοντα ἀναγκάζον σε προεκυνεῖν
Θεὸν Παντοδύναμον; — Πάνυ μὲν οὖν, καὶ μάλα ἔκου-

συγ'.

σίως, νὴ τὴν σεπτὴν Ἀλήθειαν, μεγαλύνω τὸ ὄνομα αὐτοῦ τὸ ἅγιον· Ἀλλὰ σοὶ γε λέγω ὅτι οὐδὲ οὗτος ὁ λόγος ἐς δέον ἐπικουρήσει σοι. Τότε γὰρ μόνον εἶχες ἀν βουλῆς ἔργον ὑψίστης τὴν ἔμφυσιν τῆς δυνάμεως ἔκεινης τῇ ὕλῃ εἰπεῖν, εἴπερ τὸ τέλος ἐδείχνυες τὸ ἐσχατον, πρὸς ὃ ἡ Πρόνοια βλέπουσα, τὴν δύναμιν ἔκεινην τῇ ὕλῃ ἐνεποίησεν· ἡ πολλῷ μᾶλλον (τοῦτο γὰρ καὶ τὸ ζητούμενον) ἔχοις ἀν ίκανῶς μεταδιδάξαι τὸν διῆσχυριζόμενον ὅτι οὕπω ἀναγκαία ἀναπέφανται ἐν τούτῳ Βούλησις Ὑψίστου καὶ προσωπικοῦ "Οὐτος κατὰ πρόνοιαν δρῶσα, ἀλλ' ίκανῶς ἀν ἔχοι, εἴ τις ἀν ἐξ ἀρχῆς ἐμπεφυκυῖαν τὴν δύναμιν ἔκεινην τῇ ὕλῃ ὑπολάβοι; καὶ γὰρ ἀν οὗτῳ, φαίη ἀν, πάντ' ἔκεινα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ θαύμασια αὐτομάτως πως συντελεῖσθαι (α). Ἡ

(α) Τοιούτῳ παραδείγματι συφινείται χάριν μᾶλλον ἔχοντος ἔχειν. νοητέον δὲ τὰς ἀτόμους οὐσίας ὡς ἀρχῆθεν ἐν ἐλευθέρῳ τῷ περιέχοντι οὔσας. ἀλλ' ἀπορήσειν ἀν τις ἵστι πάντα τὰ ἄλλα κινητὰ καὶ γένια φυνόμενα εἰς τὴν ἔμφυτον τὰς ἀτόμους ὑπάρχουσαν συνεκτικὴν ἡ τὴν βαρύτητα ἀνάγομεν, μαγνητικὴν δύναμιν καὶ ὀλεκτρικὴν καὶ θερμότητα καὶ φῶς; ὅπερ ἄλλον ἥδη ἀποδέδεικται καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα· τῇ κινήσει γὰρ τῶν ἀρχῆθεν μορίων τῆς ἐν τῷ Παντὶ ὕλῃς τὰ πάντα ἡμεῖς γε τολμῶμεν ἀποδιδόναι· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν αἰθέρα τὸν λεπτότατον καὶ διὰ πάντων ἥκοντα, ὅνπερ οἱ νῦν θὴ περὶ τὰ τοιαῦτα δεινοὶ πᾶσι τοῖς σώμασι πρὸς τῇ ὕλῃ προσνέμουσιν, εἰς τὴν κίνησιν τῶν ἀρχῆθεν τῆς ὕλης μορίων ἡμεῖς γε ἀνάγομεν, αὐτοῖς γε τούτοις τοῖς ἐξόχοις ἀνδράσι τρόπον τινὰ ἐπόμενοι. Πᾶσα δὲ κίνησις καὶ χημικὴ λεγομένη λειτουργία ἐκ τῆς βαρύτητος πάντως προέρχεται. (ἔπιθι τοῦ Οὐμβόλδου τὸν Κόσμον. Τ. Ε, σ. 9 κ. φ. ξ.) Καὶ τὴν ἐν τοῖς σώμασι λανθά-

συ.δ'.

φιλοσοφία τοίνυν, ἃν πᾶς ἄνθρωπος ὡς σεπτὴν καὶ εὔερ· γέτιδα θεὰν δφείλει ἐξυμνεῖν, ἐν γε τοῖς τοιούτοις ζητήμασιν οὐ πέραν τοῦ πιθανοῦ προβαίνει. Καὶ ὁ τὴν τελεωτάτην καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον Ἀλήθειαν παρὰ τῆς φιλοσοφίας προσδοκῶν, ἀεὶ δὲ ταύτης, ὡς εἰκός γε, ἀπολε-

νουσαν καὶ εἰδικὴν θερμότητα ὡς αὔτης ἢν τις φαίη, ἐκ κινήσεώς τινος προέργεσθαι· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν δργανικῶν ὅντων καθόλου, τοῦτό γε φανερόν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀνοργάνων κίνησίς τις; ἀεὶ ὑπολαχνθάνει, ἥτις ἔστιν ἢ τῶν μορίων πρὸς ἄλληλα ἐφέλκυσις ἢτοι ἢ συνεκτικὴ λεγομένη δύναμις, δι' ἣς γε τὰ σύμματα συνέχεται. ἀλλὰ φανερὸν ὅτι ἢ μαλλον ἢ ἡσσον ἔντασις τῆς θερμότητος λόγον ἔχει καὶ πρὸς τὴν δεῖνα ἢ δεῖνα εὔθυνσιν, καθ' ἦνπερ ἢ κίνησις καὶ τριβὴ γίγνεται. κίνησις δὲ σύριζοτέρα καὶ οἷον σύγκρουσις τῶν τῆς μίλης μορίων πρὸς ἄλληλα μείζων ἐν κεκλεισμένῳ χώρῳ γίγνεσθαι φιλεῖ, ὡς ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς γῆς, ἐνθα μεγίστη θερμότης ἀναπτύσσεται καὶ κατὰ νόμους εἰς τὸν φλοιὸν μεταβιδύται. Λί φαειν καὶ τοῦ ἡλίου ἀκτίνες, αἱ ποικιλόχρωμοι τῶν ἀστέρων μαρμαρυγαῖ ἐκ τῆς τῶν σωμάτων βραύτητος πάντως προέρχονται (α). Πίκιστα δὲ ἡμᾶς ταῦτα λέγοντας διαφεύγει ὅτι προκατέρω τὰ τοιαῦτα εἴς τι καθολικώτατον ἀνέγομεν. τοῦτο δὲ ποιοῦμεν, οὐχ ὅτι τῶν σορθράτων παροινέσσων Ἀλεξάνδρου τοῦ Οὐρθόλετού ἐπιλανθανόμεθα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἔσχατον τῶν λόγων βουλόμενοι ἀντειπεῖν τῶν λογικῶν τε καὶ μεταφυσικῶν τὰ περὶ τὴν φύσιν, ὡς τὸ δημιούργημα, ἐξηγουμένων.

(α) Μετὰ λόγου καὶ προκατέτατος τινος Στρατοῦς ἐπεικεῖται διεργόντως καὶ ἐκδότης τοῦ δικαιάτου συγγράμματος τοῦ Νεύτωνος, «Philosophiae naturalis principia mathematica» ἐν τινι ὕστη τὸν δαιμόνιον τοῦ Νεύτωνος νοῦν ἐγκωμιάζει, ὅστις τὸν τῆς καθολικού βραύτητος νόμον ἀνεῖρε καὶ ἐπιστραμμονικῆς ἐκύρωσεν.

πόμενος, τελευτῶν δὴ ὅμοιόν τι ἔκεινῳ πάσχει, ὅπερ ὁ θεῖος Πλάτων ἐν Φαίδωνι λέγει μισολόγος γὰρ ὁ ἀντὶ ρ γίγνεται καὶ τῆς Ἱερᾶς φιλοσοφίας τρόπου τινὰ ὡς ἐνδεοῦς ἥτις καὶ ἀπατηλῆς δεινὸς καταφρονήτης. Τοιούτους δὲ πάλαι τε καὶ νῦν οὐκ ὀλίγους εὑρήσεις, ἀλλ' ὅσους καὶ μισανθρώπους δι' ὄμοιαν τινὰ αἰτίαν ὠςαύτως γιγνομένους. ἀμφότεροι γὰρ τῆς ἑαυτῶν φύσεως ἕκιστά γε πεῖραν λαβόντες, ὃν τὸ ἄν δέωνται ἀτευκτοῦντες, μεμψίμοιροί τινες καὶ δύσκολοι παρὰ πάντα τὸν βίον καθίστανται.

"Ετι δὲ πρὸς τούτοις λανθάνειν φαμὲν τοὺς πλείστους τῶν οὕτω φιλοσοφούντων ὅτι οὐ πάνυ ἀπηλλαγμένοις τυγχάνουσι τῆς Μούσης τῶν ἐθνικῶν, ἐξωτερικῆς τε καὶ κατ' ἀνθυπόστασιν μάλιστα οὖστις, ὡς ὅμοιοις δὲ σωτερικῆς, οὐσιωδῶς γ' ἀνθρωπικῆς, πείρας τὴν φιλοσοφίαν τοῦ νέου ἀνθρώπου διαβάλλουσι, δι' τῆς πολλῷ ἐγγύτερον τῆς συναίσθησεως τοῦ Θείου φύσει πως ἐξικνούμεθα. ταυτὴν τὴν γνησίαν ὁδὸν ὑπεδείξαμεν τῇδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, εἰςαῦθις τε κατὰ δύναμιν ὑποδείξομεν, καταλύσαντες πρότερον τὴν ἐθνικὴν μέθοδον τοῦ θεολογεῖν.

Πρὸς τί δὴ οὖν τὸν πρόσθεν λόγον ἐξ ὑπογυίου καὶ ιδεωτικῶς πάνυ φθάσας διεκῆλθον; Δύο τινὰ μάλιστα θηρῶν, τάδε.

Πρῶτον μὲν οὖν ἐκ πείρας πέπεισμαι ὅτι ἡ πρόνοια, τὴν τινες ποιοῦνται ἐκ παντὸς τρόπου τοὺς νέους κωλύειν τοὺς ἐναντίους λόγους περὶ τινος ἀκούειν, τοὺς ἐτέρους ἀθρόους τοῖς ὡσὶν αὐτῶν ἐμβάλλοντες, πολλῆς κουφονοίας, δυσανασχετήσεως καὶ ἀναργίας πρόξενος γίγνεται. Καὶ γὰρ οὕτω παρεσκευασμένοις αὐτοῖς καὶ